
Nietzsche Bir Varoluşçu mu?

Is Nietzsche an Existentialist?

ADNAN ESENYEL 

Düzce University

Received: 07.03.2019 | Accepted: 12.08.2019

Abstract: The term existentialism is generally conceived as an intellectual movement that values existence rather than essence and individuality over universality. In this context, many historians of philosophy regard Friedrich Nietzsche as one of the cornerstones of the existentialist movement, for his emphasis is on the individual and concrete human. On the other side, Nietzsche's philosophical corpus contains many notions which cannot be reconciled with the thought of existentialism. Based on concepts like nihilism, Overman, will to power and eternal recurrence the article discusses to what extent Nietzsche's philosophical project aligns itself with the existentialist movement and as a conclusion, it defends that Nietzsche cannot be regarded as an existentialist.

Keywords: Existentialism, Nietzsche, nihilism, overman, will to power, eternal recurrence.

© Esenyel, A. (2019). Nietzsche Bir Varoluşçu mu? *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9 (3), 745-764.



Giriş: Nietzsche ve Varoluşçuluk

Varoluşçuluk bir akım olarak temelde Jean-Paul Sartre'in felsefi tutumu ile özdeşleşmesine rağmen; uzun zamandır entelektüeller, felsefe tarihçileri, akademisyenler tarafından birbirinden oldukça farklı ontolojik, epistemolojik ve etik tutumlara ve kavrayışlara sahip olan düşünürleri ortak bir payda altında tanımlamak için tabir-i caizse "gevşek" biçimde kullanılan bir terime dönüşmüş haldedir. Bu bağlamda örneğin Jean-Paul Sartre, Karl Jaspers, Martin Heidegger, Sören Kierkegaard, Gabriel Marcel, Friedrich Nietzsche, Albert Camus, Simone de Beauvoir, Franz Kafka, Fyodor Dostoyevski ve daha birçok filozof, düşünür ve yazar, sahip oldukları özsel farklılıklara rağmen varoluşçu olarak değerlendirilir.¹ Gerçi Heidegger ve Jaspers gibi Sartre'in çağdaşı olup bu sınıflamadan rahatsızlık duyan ve açıkça varoluşçu olmadığını dile getiren düşünür sayısı hiç de az değildir (Kaufmann, 1956: 11). Hatta tam tersine, Sartre dışında varoluşçuluk terimini kendi felsefi angajmanı olarak benimseyen bir 20. yüzyıl düşünürü bulmak neredeyse imkânsızdır. Buna rağmen varoluşçuluk birçokları tarafından Sartre'in iddialarının ötesine geçen ve başka düşünürleri birbirine bağlayan bir köprü gibi görünür.

Ancak Sartre'dan önce yaşamış olan ve bu konuya doğrudan yanıt verme imkânı bulunmayan örneğin Nietzsche gibi düşünürler söz konusu olduğunda bu terimin gönderimi daha da problemlile hale gelir. Felsefe tarihi okumalarında alışlageldiği üzere genellikle *bugünden* bakılarak bu düşünürler adına konuşulur ve onlara ait fikirler bir takım sınıflamaların ve genellemelerin altına konumlandırılır. Gerçi filozoflara genel bir terimin ışığında bakarak onları daha kolay anlaşılır bir bağlam içerisine konumlandırmak mümkündür fakat bu genelleme içerisinde söz konusu edilen düşünürün felsefi niyetleri aynı zamanda belli ölçülerde karartılabilir de. Her genelleme gibi varoluşçuluk terimi de söz konusu ettiğimiz bu tehlikeyi barındırmaktadır. Bu sebeple şunu sormak zorundayız: Varoluşçuluk Nietzsche'nin felsefi projesini açıklamaya yeter bir kavram olarak mı kendisini gösterir, yoksa onun temel felsefi projesini kavranamaz hale

¹ Varoluşçuluk adı altında birden çok düşünürü bir araya getiren bazı kitaplara örnek olarak bizzat Sartre'in eseri olan *Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır*, H.J. Blackham'ın kaleme aldığı *Altı Varoluşçu Düşünür* ve Walter Kaufmann'ın yazdığı *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk* gibi çalışmalar gösterilebilir.



mi getirir? Bu soruyu yanıtlamak için yapılması gereken, bu genellemenin filozofa ait düşüncenin hangi kısmını açıkladığı ve hangisini de kararttığını açık ve seçik bir şekilde ortaya koymaktır. Ne var ki bu ayrımı gerçekleştirmek sanıldığı kadar kolay değildir.

Nietzsche'nin somut insana yaptığı vurgunun ve insan varoluşunu problemlendirmesinin, 20. yüzyılda tüm gücüyle kendisini gösterecek olan varoluşçuluk akımını öncelediği ileri sürülür. Bu iddia bir bakıma doğrudur. Neticede felsefi yaklaşımının temeline, insanın dünyayı değerlendirme tarzını yerleştiren ve böylece tümel bir kavramdan ziyade doğrudan bireyin eylemselliğinden hareket eden Nietzsche'nin, varoluşçu olarak etiketlenmesi şaşırtıcı değildir. Neticede varoluşçuluk için de hareket noktası tümel bir gerçeklik değil fakat yaşayan, eyleyen, seçimler yapan *tekil* bireydir. Bu bağlamda örneğin Solomon gibi düşünürler Nietzsche'yi Sartre ve Kierkegaard çizgisinde yer alan bir varoluşçu olarak değerlendirir (2003: 206). Fakat diğer taraftan, farklı insan tiplerine (üst insan, sürü insanı, geleceğin filozofu, yaratıcı insan) yaptığı vurgu, özgür isteme kavrayışını reddetmesinin yanı sıra *ebedi dönüş*, *amor fati* ve *güç istemi* gibi öğretileri gündeme getirmesi Nietzsche'yi olabildiğince varoluşçuluktan uzaklaştırır (Blackham, 2002: 23). Görüldüğü üzere Nietzsche'nin varoluşçuluk ile hiçbir şekilde ilgili olmadığı iddiası da oldukça sağlam gerekçelere sahiptir. Dolayısıyla Nietzsche'nin varoluşçuluk akımı içerisinde değerlendirilebilecek bir filozof olup olmadığı tartışmasının her iki tarafı da kendini haklı çıkartabilecek argümanları barındırmaktadır. O halde Nietzsche'nin varoluşçuluk etiketi ile tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusu, onun felsefi tutumu ve öğretilerine bakılarak kolayca yanıtlanamaz gibi görünmektedir. Bu bakımdan ayrıntılara takılıp Nietzsche'nin öğretilerini didik didik etmek ve varoluşçuluk lehinde ya da aleyhinde kanıtlar aramak bizi kısır bir tartışmaya sevk edecektir. Bunun yerine dikkatimizi bir bütün olarak Nietzsche'nin ve varoluşçuluğun yöneldiği hedefe ve amaca çevirmek ve bu hedeflerde ortak bir takım öğelerin var olup olmadığını irdelemek bizi çok daha geniş açılı bir yanıtla ulaştırabilir. Kısaca, meydana çıkarmamız gereken husus, Nietzsche'nin felsefi niyetlerinin Sartrevari bir varoluşçuluk ile örtüşüp örtüşmediğidir. O halde çalışmamız ilkin Nietzsche'nin felsefi projesini genel hatlarıyla görünür kılmalı ve daha sonra öğretilerini bu bağlamda yorumlamalıdır.



Tabi bu noktada başka bir önemli husus, varoluşçuluğun tanımlanmasında ortaya çıkar. Her şeyden önce varoluşçuluk kesinlikle uzmanların üzerinde uzlaştığı bir tanıma sahip değildir. Hatta birçoklarına göre varoluşçuluk tanımlanamaz bir kavramdır. Üstelik sınırları çoğu zaman açık olmayan bir öğreti olarak varoluşçuluk, varoluşçu olarak addedilen her düşünür ile birlikte kapsamı giderek genişleyen bir terime dönüşmüş haldedir. Burada bir dağınıklığa izin vermemek için varoluşçuluğu bilindik klasik tanımıyla ele alacağız. Zaten Nietzsche'yi “varoluşçu” terimi altında değerlendirenler de varoluşçuluğu bu bilindik tanımıyla ele alırlar. Buna göre varoluşçuluğun temel iddiası, insanın önceden tanımlanamaz ve belirlenemez bir varlık olduğu yönündedir (Sartre, 2005: 39). Yani insan önce var olur, dünyaya gelir ve ondan sonra yapıp ettikleri onun özünü (kimliğini) oluşturmaya başlar. Bu bağlamda Sartre varoluş-öz ilişkisini tersine çevirerek, insana ilişkin önceden yapılabilecek her tür nesnel ve tümel belirlenimi olanaksız kılar ve bireyin varoluşunu her şeyin temeli haline getirir. Varoluşçuluğun Sartre'ci anlamında, insanın uymak zorunda olduğu bir doğa, belirlenim veya kader yoktur çünkü her bir kişi önce *var* olur ve daha sonra tümüyle özgür olan seçimleriyle kendi özünü kurgular. Böylece varoluşçuluk öğretisi içerisinde birey her tür dışsal, aşkın değerden bağımsız bir biçimde dünya ile ilişkisini mutlak bir biçimde özgürce belirleme ve bu belirlenimin sorumluluğunu üstlenme olgusu ile karşı karşıya kalır.

Bireysel varoluşu adeta fenomenolojik bir çıkış noktası olarak gören Sartre böylelikle, Nietzsche'nin “Tanrı öldü!” sözü ile gündeme getirdiği nihilizmin ilanını somutlaştıracak nihai adımlardan birini atmış olur. Çünkü mutlak özgür olan insanın varlığı ileri sürüldüğünde, karşısında bu özgürlüğü kısıtlayacak bir üst güç var olamaz. Artık hiçbir aşkın değer, insana nasıl ve ne uğruna yaşaması gerektiğini söyleyemez. Varoluşçuluk için dünyanın, yaşamın ve genel olarak varoluşun kendisi böylesi genel geçer değerlerden ve anlamlardan yoksundur. Dünyanın ve varolmanın anlamsızlığına “fırlatılmış varlıklar” olarak bireyler bu yüzden kaderlerini kendileri oluşturmak durumundadır. Sahip olduğu özgürlük, bireyi böylesi bir sorumluluk ile karşı karşıya bırakmaktadır. Varoluşçuluğun belki de ödev olarak ileri sürdüğü yegâne husus, bu bireysel özgürlüğün getirdiği ağır sorumluluğun üstlenilmesidir. Peki, resmedilen bu varoluş hali Ni-



etzsche'nin betimlemiş olduğu nihilistik öğelere bulanmış kültür dünyası ile temel bir benzerlik taşımaz mı? Sonuçta bazı açılardan Nietzsche; insanı, özünde anlamsız olan bir dünyanın içerisinde anlam arayan bir canlı olarak resmeder. Eğer Nietzsche böyle bir dünya resmi çiziyorsa ve her tür tümel, evrensel öğeden uzaklaşıp bireyselliği ön plana çıkarıyorsa bu durum onu bir varoluşçu haline getirmez mi? İşte bu sorular bizi doğrudan Nietzsche'nin üstlenmek istediği bireysel ve kültürel projeye taşımaktadır. Nihilizm kavramı bu bağlamda, Nietzsche ile varoluşçuluk arasında kurulmak istenen ilişkinin doğasını anlamak için bize uygun bir çıkış noktası sunabilir.

1. Nihilizm Problemi

Nietzsche'nin bir varoluşçu olarak adlandırılmasının en temel sebeplerinden birisi, onun felsefi niyetleri ile nihilizm arasında var olduğu düşünülen sıkı bağlantıdır. Nihilizmin varoluşçuluğa bir ivme kazandırdığı gibi, Nietzsche'nin felsefesi için de belirleyici bir hareket noktası meydana getirdiği düşünülür. Bu bağlamda Nietzsche'nin nihilizm fikriyle vurgulamak istediği nokta ile 20. yüzyılda ortaya çıkan varoluşçu akımın nihilizm yorumu karşılaştırılmalıdır.

Varoluşçuluk, özünde *anlamsız* olan bir dünyada anlam arayan bireyin *trajik* konumundan hareket eder. Bu bakımdan varoluşçuluk en iyi şekilde ancak nihilizme bulanmış bir dünya resminden yola çıkarak kavranabilir. Albert Camus'un bakış açısı bunu iyi bir şekilde örnekler. Anlam arayan birey ile "anlamsız" dünya arasındaki bu *uyumsuz* ilişkiyi dikkat çekici bir şekilde dile getiren ve bu ilişkinin nihayetinde "saçma" (*absurde*) ve paradoksal olduğunu ileri süren Albert Camus'un (1988: 22) bütün amacı, insana nihilizm ile baş edebilmesini sağlayacak stratejiler kazandırmaktır. Camus, söz konusu edilen bu temel uyumsuzluk sebebiyle en önemli felsefi sorunun intihar olduğunu dile getirerek (1988: 13); yaratabileceğimiz ve bağlanabileceğimiz hiçbir anlamın, dünyanın kendisi ile sahip olduğumuz "saçma" ve "paradoksal" ilişkiyi aşamayacağı görüşündedir. Benzer şekilde Sartre'in de çıkış noktası bir tanrının olmadığı ve dolayısıyla önceden verilmiş anlamın insan için bulunmadığı nihilist bir dünya resmidir. O halde Dostoyevski'nin de dediği gibi "Tanrının olmadığı bir yerde her şey mubah olur" (Sartre, 2005: 46). Böylece varoluşçuluğa göre birey, özünde



anlamsız olan bir dünya deneyiminden hareketle bir takım seçimler yapmak durumundadır. O halde anlamsızlığın (ya da başka bir deyişle hiçliğin) ontolojik statüsü, üstesinden gelinemez bir olgusal olarak bireyin her bir eylemini ele geçirir ve bu eylemin evrensel, tümel bir anlam kazanmasına engel olur. Dolayısıyla varoluşçu düşüncede nihilizm, dünya özünde daima anlamsız ve kendi başına hedefsiz olduğu için aşılabilecek bir engel değil, fakat yaşamlarımızın her anında kabullenerek üstlenmemiz gereken ve eylemlerimize daima sızan *varoluşsal* bir nitelik olarak karşımıza çıkar.

Nihilizm, Nietzsche için de elbette önemli bir problemi temsil eder. Ancak burada Nietzsche ile nihilizm arasında kurulan bağ çoğu zaman bir takım yanlış anlamlara dayanmaktadır. Her şeyden önce nihilizm Nietzsche için, felsefesine yön verecek olgusal bir *sebepe* değil, fakat insan ile yaşam arasında kurulan sağlıksız ve “çarpık” ilişkinin *psikolojik bir sonucu* olarak karşımıza çıkar. Kısaca nihilizm aşağıda göreceğimiz gibi Nietzsche tarafından sadece başka bir problemin sonucu, görünüşü ve ifadesi olarak yorumlanır. Varoluşçuluk, nihilizmi (yani dünyanın özünde anlamsız olduğu olgusunu) bir sebep ve çıkış noktası olarak kullandığından, nihilizm burada üstesinden gelinemez *ontolojik* bir nitelik arz eder. Oysa Nietzsche için nihilizm, insanın *psikolojik* durumunun bir sonucu ya da *yansımasıdır*. Kısaca Nietzsche için nihilizm bir *rub halidir*.

Nietzsche nihilizm vurgusu ile her şeyden önce kendi çağına ve kültürüne ilişkin *tinsel* bir tespit yapmaktadır. Ona göre modern Avrupa kültürü derin bir kültürel kriz içerisindedir. Nietzsche'nin, modern insanın bu varoluşsal krizini anlatmak için kullandığı “Tanrı öldü!” (1999: *FW*, 125. bölüm) sözü burada açık ve seçik bir biçimde “en üst değerlerin yıkımına” işaret eder. “Neden?” sorusunun *yanıtsız* kalmasını ifade eden nihilizm böylece hüküm sürmeye başlar. Her türden üst anlamını ve amacını yitiren modern Avrupalı; amaçsız, anlamsız ve hedefsiz bir var olma tarzı ile karşı karşıyadır. Nihilizmin burada psikolojik bir var olma halini yansıttığını idrak edebilmek için Nietzsche'nin onu “tekinsiz bir misafire” benzettiğini hatırlamakta fayda var (1999: *N*, 1885-1886, 125). Nihilizm bu anlamda, kapıya dayanmış ve adeta insanların ruhsal durumunu alt üst etmek üzere olan bir tehlike olarak resmedilir. Nietzsche'ye göre *anlamsız bir varoluş hali* olarak nihilizm evimize, yaşam dünyamıza girmek üzeredir.



Böylece bireysel olmanın ötesinde adeta kültürel düzeye yükselen bu varoluşsal kriz Nietzsche için yozlaşmış, hastalıklı ve yok oluşa doğru gitmekte olan bir kültürün de son demlerini temsil eder. İşte Nietzsche'nin bu tespitleri çoğu zaman kendisinin de bir nihilist, yani her türden anlamı ve amacı reddeden bir düşünür olduğu sanrısını doğurmuştur. Oysa durum tam tersidir. Nietzsche insanların ve kültürün amaçsız, hedefsiz ve anlamsız bir şekilde var olamayacağını düşünmektedir. Bu tarzda amaçsız bir varoluşun sürdürülmesi ona göre imkânsızdır. Ona göre insan niçin var olduğunu ve bu varoluşun getirdiği tehlikelerin, acıların ne uğruna çekildiğini bilmeden yaşayamaz (1999: *GM*, III. kitap, 20. bölüm). Bu yüzden Nietzsche nihilist olmak şöyle dursun; tam tersine amaçların, hedeflerin, anlamların var olmasını gerektiğini düşünmektedir. Nietzsche nihilizm problemine varoluşçuluğun yaptığı gibi *ontolojik* bir açıdan yaklaşmaz, onun hedefi nihilizmi insan ruhunda kovacak bir takım yaşamsal amaçlar, idealler, değerler yaratmaktır (1999: *JGB*, 203. bölüm). Bir başka deyişle Nietzsche bütün bir varoluşu ve yaşamı haklı çıkarmanın, tümüyle olumlanmanın peşindedir. Onun meselesi dünyanın sahip olduğu ya da olmadığı herhangi bir ontolojik niteliği saptamak değil, fakat insanın ruhsal açıdan dönüşümünü hayata geçirmek ve onu *nihilistik bir haletirubiyeden* kurtarmaktır.

O halde Nietzsche, varoluşun anlamına sırt çevirmiş bir düşünür değil, tam tersine yaşama yönelik olumlu ve sağlıklı bir anlamı kucaklamak isteyen birisidir. Nietzsche'nin düşünsel tutumunun varoluşçuluk ile örtüştüğü görüşünü savunanlar, onun diğer varoluşçu düşünürler gibi, insan ile dünya arasındaki uyumsuzluktan hareket ettiği düşüncesindedir. Oysa Nietzsche ne insan ile yaşam arasında bir uyumsuzluk olduğunu ne de nihilizmin, dünyanın kendisine ilişkin bir problem olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Camus ve Sartre gibi düşünürlerin çıkış noktasını tesis eden ve onlarda nihilizmin kaynağını meydana getiren husus dünyanın özsel olarak anlamsız ve de sessiz oluşudur. İnsanın anlam arayışı ile dünyanın buna kayıtsız oluşu arasındaki uyumsuzluğu ileri süren Camus (1988: 13) ve “kendi için varlık” ile “kendinde varlık” arasında yaptığı ayırım sayesinde bilinç ile şeyler arasındaki örtüşmezliği gündeme getiren Sartre böylece temel olarak insan ile dünya arasında var olan fakat bilincin varlığından kaynaklanan bu üstesinden gelinemeyecek ontolojik yarı-



tan/boşluktan hareketle bir teori geliştirir (2010: 134). Dolayısıyla nihilizm burada varoluşçuluk için adeta doğal bir çıkış noktası olarak işlev görür. Oysa insan ile dünya arasında bir uyumsuzluğun var olduğunu düşünmek Nietzsche'ye göre sadece *hastalıklı* bir insan tipinin değerlendirmesine ve de *zayıf bir karaktere* işaret eder. Nietzsche bu yüzden uyumsuzluk fikrinin ve bu fikrin tezahürü olan nihilizmin aslında başka bir problemten kaynaklandığı düşüncesindedir. Ona göre problemin kaynağında dünyanın anlamsızlığı değil; fakat “köle ahlakına” sahip olan ve bir sürü içgüdü ile yaşama değer biçen insanın zayıflığı, yozlaşması, sağlıksız oluşu yatmaktadır. Böylece Nietzsche için nihilizm problemi nihayetinde bir insan problemine dönüşür. Artık burada sorunlu olan ve nihilizmin çıkış noktası olarak görülen öge dünyanın kendisi değil, fakat bizatihi dünyayı bu şekilde değerlendiren sürü insanıdır. Bu anlamda Nietzsche, problemin odağını ve böylece de anlamını değiştirmektedir.

2. Üst İnsan Kimdir?

Nietzsche açısından nihilizmin kökenleri esasen zayıf bir tine sahip olan “sürü insanının”, yaşamın anlamı ve değeri sorusuna verdiği yanıt içinde gizlidir. Nietzsche için nihilizm tam da sürü insanının yozlaşmış, çöküş içerisindeki karakterinin bir sonucudur. Dolayısıyla irdelenmesi gereken husus sürü insanının nasıl olup da böylesi nihilistik bir değerlendirmeye ulaştığıdır. Zayıflığından dolayı varoluşuna ilişkin anlamlı bir olumlama sunamayan sürü insanı Nietzsche'ye göre bu durumu telafi etmek, yani kendi benliğini suçlamamak ancak yine de varoluşun getirdiği acıyı görmezden gelmemek için, bu anlamsızlığın kaynağı olarak dünyaya işaret eder. Kısaca, sürü insanına göre acı ve keder içinde bulunuşunun sebebi kendisi değil fakat onu “anlamsız bir acıya” mahkûm eden bizatihi dünyadır. Ancak mutlak bir anlamsızlıkla da var olmak olanaksız olduğu için sürü insanı, bu yaşam dünyasının tümüyle ötesinde bulunan ve yaşam dünyasına olumsuz bir şekilde de olsa bir anlam tedarik eden *metafiziksel bir alan* uydurmak durumunda kalmıştır. Nietzsche'ye göre sürü insanı bu metafiziksel hakikatin, kendisi tarafından icat edildiğini ve uydurulduğunu “unutmuş” ve düşünce tarihi boyunca paradoksal bir şekilde metafiziksel bir hakikatin keşfi ile meşgul olmuştur. Nietzsche'nin benzetmesini kullanacak olursak: “Hakikat arayışı” dediğimiz şey; filozofun önce çalıştığına ardına bir şey koyup gizledikten sonra, bunu yaptığını unutarak çalış-



lıkta bir şeyler aramaya başlaması ve bulduğu şeyi de bize *keşif* olarak sunmasından ibarettir (1999: *WL*, I. bölüm).

Nietzsche'nin *Zerdüşt*'te kullandığı deve benzetmesine uygun gelecek şekilde (1999: *Z*, I, *Von den drei Verwandlungen*), anlam yaratma kapasitesine ve yetkinliğine sahip olamayan sürü insanı sadece geleneğin kendisine sağlamış olduğu bu öte dünyacı metafiziksel anlamları yüklenir ve yaşamın anlamını bu üst anlatılardan hareketle idrak eder. Yaşamın anlamı sorusu karşısında dünyanın açık sessizliğine katlanamayan sürü insanı, ona bir anlam verebilmek için metafiziksel bir dünya icat etmek durumunda kalır. Böylece yaşam, anlamını bu metafiziksel dünyadan hareketle kazanırken diğer yandan bu metafiziksel hakikatin soluk ve özünde değersiz olan bir görünüşüne indirgenir. Bu görünüş olarak yaşamın kendisi ise özünde *istenmeye* degecek bir süreç değil fakat sadece üst bir hakikat için çekilecek bir çileye dönüşür. Böylesi bir istemeye Nietzsche *hiçi isteme* adını verir. Çünkü burada *gerçekten istenen* yaşam değil fakat yaşamın ötesinde bulunan bir hakikattir. Bu ise dolaylı olarak ölümü ya da Nietzscheci tabirle *hiçi istemek* anlamına gelir. Neticede ancak beden (yani yaşamın) ölümü, Platoncu anlamda olduğu gibi ölümsüz olan ruhu serbest bırakıp hakikate ulaştırabilir (*Phaidon* 66b-67b) ve böylece felsefe de ölüme hazırlanmak için yapılan bir edime dönüşür (*Phaidon* 80e). İşte bu tutum Nietzsche tarafından *hiçi isteme* olarak adlandırılır (1999: *GM*, III. kitap, I. bölüm). Yaşamın özünde değersiz olduğunu gizliden gizliye ima eden her tür aşkınlık eğilimi ve metafiziksel tutum Nietzsche tarafından nihilizmin bir görünüşü olarak değerlendirilir. Nietzsche'ye göre modern dünyada aydınlanmanın rasyonel-bilimsel tutumu her türden metafiziksel anlatıyı ortadan kaldırdığında ve "hakiki dünya" algısını bir masala dönüştürdüğünde, onunla birlikte görünüşler dünyası da tümüyle bir masal haline gelmek durumunda kalır (1999: *GD*, *Wie die "wabre Welt" endlich zur Fabel wurde*). Kısaca, "Tanrının ölümü" ile birlikte şimdye kadar bir şekilde sürü insanına sağlıklı, çelişkili ve olumsuz bir tarzda da olsa yaşamın anlamını veren "üst değer düzeni" yıkılmış ve insanlık bu sefer tümünden bir anlamsızlıkla yani, "tekinsiz misafir" olan nihilizme baş başa kalmıştır. Kısaca modern birey tanrının ölümü ile birlikte, yaşama anlam verecek yegâne referans noktasını da yitirmiştir.

Bu bağlamda varoluşçuluk işte tam da Nietzsche'nin "Tanrının ölü-



münü” ilan ettiği bu nihilistik noktadan hareket eder. Oysa görüldüğü üzere bu durum Nietzsche için bir *sebepe* değil, fakat sadece sürü değerlendirmesinin mantıksal bir *sonucudur*. Bu bağlamda Nietzsche için varoluşçuluk akımı, muhtemelen nihilizmin onaylandığı ve kabullenildiği bir sürecin görünüşü olarak görünecektir. Nietzsche’nin, nihilizmi bir semptom ve görünüş olarak değerlendirdiği yerde, varoluşçuluk onu üstesinden gelinemez bir olgusalılık ve hareket noktası olarak yorumlamaktadır. Varoluşçuluk modern insana, aşılmaz olan bu nihilist konumdan seslenerek, ona adeta nihilizme rağmen nasıl yaşamaya devam edilebileceğini göstermeye çalışır. İşte Nietzsche’nin bu bakımdan varoluşçuluğu, nihilizmin doğal sonuçlarından birisi olarak göreceğini söyleyebiliriz. Burada akla gelebilecek başka önemli bir soru da hem Nietzsche’nin hem de varoluşçuluğun nihilizmin karşısına çıkardığı insan tiplerinin ne ölçüde benzeştiğidir. Kısaca, Nietzsche’nin sürü insanının yerine ikame etmek istediği “üst insan” ile varoluşçuluğun resmettiği dünyanın *özel anlamsızlığına* fırlatılmış olan insan birbirine benzemekte midir?

Nietzsche’ye göre zayıf ruhlu sürü insanının, yaşama ilişkin *içkin* bir anlam yaratma kapasitesinden yoksun olmasının sonucu olarak “yaşam yadsıyıcı” bir nitelik şeklinde kendisini gösteren nihilizm, sadece insanın yapı bütünlüğünde gerçekleşecek bir dönüşümle aşılabılır. Bu noktada Nietzsche insanın sürü içgüdüsünden kopmasını ve üst insana (*übermensch*) dönüşmesini önermektedir. Nietzsche nihilistik değerlendirme şeklini değiştirmek için üst insanı ileri sürerek, yaşama ilişkin *içkin* bir anlamı meydana getirecek olan bir var olma biçimine işaret ettiğini düşünür (1999: Z, I *Zarathustra’s Vorrede* 3). Esas itibarıyla yaşama anlam verebilmek için onun değersizliğini gündeme getirmek durumunda kalan “sürü insanı”na karşıt olarak metafiziksel (aşkın) anlatılara/ideallere/değerlere ihtiyaç duymayan “üst insan”, dünya ile bağ kurmamıza olanak veren ve yaşama ilişkin *içkin* bir olumlama sunan değerlerin ve anlamların yaratılmasını bizzat üstlenen kişi olarak Nietzsche tarafından ileri sürülür. Hatta üst insanı bir kişi tiplmesi olarak düşünmek yerine onu bir varolma biçimi/tarzı ya da dünyayı değerlendirme yolu olarak yorumlamak çok daha doğru olacaktır. Bizi, üst insan olabileceğimiz bir varolma biçimine sevk etmek isteyen Nietzsche böylece nihilizmin tümünden aşılabileceği görüşündedir. Ona göre üst insan ile yaşam arasında varoluşçuluğun iddia



ettiği gibi aşılabilir bir uyumsuzluk ya da üstesinden gelinemez bir boşluk bulunmaz. Bu yüzden üst insanın dünyası; sorularımıza yanıt vermeyen, yabancı, sessiz, uzak ve anlamsız bir yaşam alanı değildir. Oysa varoluşçu tipin dünyası çoğu zaman tam da insanı çığırından çıkararak bir sessizlikle resmedilir.

Görüldüğü üzere üst insan dünyayı, kendi dünyası haline getirmek suretiyle nihilizmi ortadan kaldırır. Onun için kendi dünyasından daha anlamlı, olumlu, istenmeye değer başka bir dünya yoktur ve bu dünya üst insan tarafından mutlak bir biçimde tüm yönleri ile hiçbir boşluk bırakmadan benimsenir. O halde yaşamın kendi başına sahip olduğu değere ya da değersizliğe ilişkin hiçbir arayış içerisinde bulunmayan “üst insan” daha ilk adımda onu kendi anlam katmanına dâhil eder ve sonuçta nihilizm bir problem olarak kendisini gösterme fırsatı bulamaz. Böylece Nietzsche dünyanın anlamsız oluşu gibi bir ontolojik sorununun ortaya çıkmasına dahi izin vermez. Çünkü Nietzsche’ye göre nihilizmi doğuran şey, insanın daha dünyaya yöneldiği ilk anda onda nesnel bir anlamı keşfetmeye çalışmasıdır. Sonrasında bu anlamı bulamayıp dünyayı değersiz bir yaşam alanı olarak görmek, Nietzsche’ye göre olumlayıcı bir anlam yaratma kapasitesinden yoksun insanın kendi zayıflığını örtbas etmek için bu zayıflığı ve yetersizliği dünyaya atfetmesinden ibarettir. O halde nihilizmin aşılması, daha en başta bu nihilizmi doğuran insan tipinin aşılması ile olanaklıdır. Kısaca Nietzsche bizden dünyayla kurduğumuz ilişki şeklini değiştirmemizi; sağlıklı, hastalıklı bir değerlendirme tarzını terk ederek güçlü ve olumlayıcı bir anlam yaratımına yönelmemizi talep etmektedir. Üst insan onun gözünde *gerçekliği* dönüştürme gücüne sahip olan bir sanatçı gibi dünya kurucu, dünya yaratıcı bir varlık olarak nihilizmi, daha o kendisini bir problem olarak göstermeden bertaraf etmektedir.

Üst insana ilişkin ortaya çıkan portre sıklıkla varoluşçuluğun örneklediği insan tiplmesi ile bir araya getirilir. Çünkü varoluşçuluğun betimlediği insan tipi de her tür evrensel ve aşkın değerden bağımsız olarak kendi yaşamının yaratıcısı haline gelmek durumundadır. Ancak Nietzsche’nin üst insanı, varoluşçuluğun resmettiği insandan tümüyle farklı nitelikler sergiler. Evrensel bir anlamın ve amacın olmayışının bir sonucu olarak varoluşçuluğun resmettiği modern insanın kendisini bulduğu kaygılı ve endişeli var olma hali ve bu duruma eşlik eden bireysel sorumluluk



duygusunun yol açtığı bulantı gibi belirlenimlerin hiç biri Nietzsche'nin örneklediği üst insanın herhangi bir özelliği olarak karşımıza çıkmaz. Üst insan, var olmanın ağırlığı ve sorumluluğu altında ezilen ve acı çeken bir kişi olmak bir yana, tam tersine varoluşun masumiyetini ve hafifliğini Nietzsche'nin benzetmesini kullanacak olursak adeta neşeyle dans ederek kutlayan ve kutsayan birisidir (1999: *Z, III Vom Geist der Schwere*). Varoluşun bilinmezliği ve muğlaklığı karşısında endişeye ya da kaygıya kapılmak Nietzsche için olsa olsa sürü insanının zayıflığına işaret etmektedir. Nietzsche'nin üst insanı, varoluştan keyif alan biri olarak her tür eylemi, seçimi ve değerlendirmeyi adeta bir coşkunluk içinde gerçekleştirir. Oysa varoluşçuluğun modern insanı, her seçimine ve eylemine sızan “ontolojik anlamsızlık” yüzünden daima bir endişe, belirsizlik ve şüphe duygusuyla yaşar. O hiçbir eylemini tamamıyla emin ve kesin bir şekilde ortaya koymaz. Sahip olduğu özgürlükten kaynaklanan yanlış bir seçimde bulunma şüphesi, her zaman mevcut olan bir tehdit olarak onu endişeye sevk eder. Oysa Nietzsche için şüphe etmek ve belirsizlik hissine kapılmak bir “*istememe hastalığına*” karşılık gelir (1999: *JGB, 208.bölüm*). Bu anlamda kendi istemelerinden şüphe etmek ve bunun sonucunda eylemi ya da seçimi aksatmak, istemenin *zayıflaması* veya *yozlaşması* anlamına gelir. Diğer taraftan üst insan için söz konusu olan ilk temel özellik ise onun kendisinden son derece emin bir şekilde eylemesi ve eylemlerinde en ufak bir şüpheye ve belirsizliğe yer bırakmamasıdır. Tam da bu yüzden üst insanın istemesi bir olumlama belirtisi olarak *güç istemine (der Wille zur Macht)* dönüşür (1999: *JGB, 208.bölüm*).

3. Güç İstemi vs. Özgür İsteme

Güç istemi çoğu zaman zannedildiği gibi Nietzsche'nin nihai metafizik öğretisi değil fakat sadece üst insana ait istemenin temel niteliğine karşılık gelir. Nietzsche bu bağlamda nihilizmin aşılmasını bir anlamda *istememizdeki* yapısal bir değişikliğe bağlar. Nietzsche'nin nihai amaçlarından birisi zayıf olan istemeyi, yani kendini olumlayamayan istemi bir güç istemine dönüştürmek ya da başka bir deyişle, yaşamla sağlıklı bir bağ kurmamıza olanak vermeyen zayıflamış olan istemi güçlendirmek ve onu anlam yaratıcı bir düzeye yükseltmektir. Ancak isteme, Nietzsche için kontrol edilebilecek bir yeti değildir. Ona göre istemenin özgür seçimi bu bağlamda bir imkânsızlığı ifade eder. Kendisi bir isteme varlığı olan insa-



nın onu kontrol ediyor olması fikri, aslında Nietzsche için istemenin kendi kendine ket vurmasından başka bir şey değildir. Bu ise sadece zayıf ve yozlaşmış istemenin bir savunma mekanizmasından ibarettir. Bu bakımdan varoluşçuluğun vurgulamadan edemediği özgürlük kavrayışı Nietzsche için derinlerde yatan başka bir problemin gizlenmesine hizmet eden bir illüzyondur.

Diğer taraftan insanın mutlak anlamda özgür oluşu ise Sartrevari bir varoluşçuluğun olmazsa olmaz varsayımlarından birisidir. Hiçbir üst belirlenimin ve anlamın olmadığı noktada bilinç sahibi özne burada kendini belirleme sorumluluğu ile baş başa bırakılır. Ne yapması gerektiğini ona söyleyebilecek hiçbir genel-geçer ilke yoktur ve böylelikle nihilizmin hüküm sürdüğü bir dünyada o kendi özgür seçimine mahkûm edilmiştir. Oysa Nietzsche için klasik anlamıyla özgür isteme nosyonu, sadece bir maskeleyen aracı olarak işlev görmektedir. Ona göre özgür bir isteme yoktur, sadece zayıf ve güçlü istemeler vardır (1999: *JGB*, 21. bölüm). Bu belirlemeyle beraber varoluşçuluğun en önemli iddialarından birisini karşısına alan Nietzsche, özgür isteme fikrinin, kendi zayıflığını gizlemek isteyen sürü insanının ileri sürdüğü bir varsayım olduğu görüşündedir (1999: *GM*, I, 13). Özgür isteme fikrinin temel işlevi Nietzsche'ye göre sürü ahlakını haklılandırmak ve mevcut yozlaşmayı, zayıflığı, hastalığı gizlemektir. Sürü ahlakı bu bağlamda kendini üst insan karşısında haklı gösterebilmek için temel bir ön yargıya sırtını yaslamaktadır. Özünde dilsel olan bu önyargı, özne ve nesne arasında var oluşu düşünülen bir grameri varsaymaktadır. Buna göre her eylemin ardında bu eylemin sebebi ve gerçekleştiricisi olan bir özne bulunmaktadır. O halde her eylem bir eyleyiciyi gerektirecektir. Bu dilsel önyargı yüzünden istemelerimizin ardında bu istemelere yön veren bir "ben" in olduğu fikri doğmuştur. Oysa Nietzsche'ye göre bu sadece dilsel bir kurgudan ibarettir. Eylemlerin, seçimlerin ve istemelerin ardında bir benlik, bilinç ya da özne bulunmaz (1999: *GM*, I, 13). Gerçekte var olan sadece bu eylemler, seçimler, istemelerdir. Nietzsche'ye göre tecrübe bu gerçeği açık bir şekilde göstermesine rağmen biz hala bilincimizle kontrol edemediğimiz bir özgür isteme fikrine sıkı sıkıya bağlı kalırız. Oysa onun gözünde isteme kontrol edilecek bir şey değildir; o ya güçlüdür ve kendini onaylar ya da zayıftır ve kendini inkâr eder. Özgür isteme işte zayıf istemenin sahip olduğu bu inkar me-



kanizmasının daha sofistike halidir. Zayıflığını gizlemek isteyen sürü içgüdüsüne ve köle ahlakına sahip insan, efendi ahlakına sahip olarak güçlü bir kendini olumlama sunan ve bunu da yaşama *içkin* bir anlam katarak yapan kişiden intikam almak için özgür isteme kavramını kullanır. Köle ahlakının vücut bulmuş hali olarak sürü istemesi doğrudan kendine ilişkin bir olumlama sunmadığı için kendisine bir düşman yaratır ve bu düşman gibi olmayarak, yani onu olumsuzlayarak dolaylı bir şekilde kendini ileri sürer. Kendini dolaysız bir şekilde olumluyan ve istemini hayata geçirerek dışsal hiçbir referansa ihtiyaç duymayan *efendiyi/üst insanı* karalamak ve asla ulaşamayacağı bir varoluş biçiminden intikam alabilmek için, sürü istemesi adeta şöyle konuşur: “Biz *onlar* gibi kendimizden emin ve buyurucu bir şekilde davranmayalım, yani gücümüzü sergilemeyelim ve *bür irademizle* istemelerimize gem vuralım ve böylece onlar gibi *kötü* olmayalım” (1999: *GM*, I, 13). Dolayısıyla sürü insanı özgür irade kavramını kullanarak, efendiyi kötü ilan eder ve onun gibi *kötü olmadığı için iyi birisi olduğu* görüşünü taşır. O mevcut halini, bile isteye özgürce seçilmiş bir varoluş hali olarak ileri sürerek efendi ahlakını yargılama fırsatını ele geçirir. Bu şekilde kendi zayıflığını inkâr eden sürü insanı, özgür isteme kavramıyla bir düşman yaratarak bu zayıflığın üstünü örtme fırsatı yakalar. Böylece güçlü olmayı, kendini olumlamayı özgürce yapılmış bir seçime indirgeyen sürü istemesi, kendi zayıflığını da maskeleyerek “ahlaklı olmak” adına tutkularına, bedenine ket vurmaya, kısaca *istememeyi* haklılandırmış olur. Bu süreç sonunda güçlü istemeyi (yani kendisini, içgüdüsünü, bedenini ve yaşamı olumluyan istemeyi) “ahlaksızlık” olarak gösteren *sürü istemesi*, kendini dolaylı bir şekilde de olsa, yani *efendiyi* yadsıyarak da olsa, onaylamış olur.

O halde Nietzsche’ye göre özgür iradeye duyulan inanç, bir isteme zayıflığına işaret etmektedir. Varoluşçuluğun bize önerdiği insan modeli Nietzscheci bakış açısıyla tam da bu zayıflığı barındırmaktadır. Bu yüzden Nietzsche’nin insan anlayışından hareketle onun varoluşçu olduğunu düşünmek büyük ölçüde Nietzsche’nin felsefi niyetlerini görmezden gelmeyi gerektirmektedir. Her şeyden önce üst insanı bir varoluşçu tip olarak okumak neredeyse olanaksızdır. Yukarıda betimlediğimiz üzere üst insan, varoluşçuluğun öne çıkardığı neredeyse hiçbir özelliği taşımaz. Ona ne özgür irade, ne sorumluluk, ne kaygı, ne de endişe gibi nitelikler yüklene-



bilir. Dahası varoluşçuluk; olgunlaşmış bireyin, yaşamın özsel anlamsızlığının farkına varıp bireysel özgürlüğünü üstlenmesine doğru giden bir süreci resmederken, “üst insan” için Nietzsche’nin uygun gördüğü benzetme; henüz olgunluğa erişmemiş ve bilinç dışı bir eylemselliğe sahip olan çocuğun dünyayla girdiği masum ve olumlayıcı ilişkidir. *Zerdüşt*’te Nietzsche, insan ruhunun en sonunda nasıl bir çocuğa dönüşmesi gerektiğini vurgularken (1999: Z, I *Von den drei Verwandlungen*) esasında çocuğun dünyayı bir oyun alanı olarak görmesinden esinlenir. Çünkü çocuk en güç durumda bile neticede her şeyi sadece bir oyun olarak görebilme içgüdü-süne sahiptir. Ebedi dönüş öğretisi ancak dünyayla girilen böylesi bir ilişkinin sonucu olarak yaratılabilir.

4. Ebedi Dönüş ve Seçim

Nietzsche en önemli düşünsel keşfi olarak gördüğü ebedi dönüş öğretisinin, yaşam ile insan arasında şimdiye dek doğru ve sağlıklı bir şekilde kurulamamış olan ilişkiyi en yetkin ve mükemmel biçimde tesis ettiği görüşündedir. Nietzsche’nin nihai amacı göz önüne alındığında bu öğretinin kendisi için felsefi bir zirveyi temsil ettiği söylenebilir (1999: N, *Frühjahr-Herbst 1881*). Ona göre ebedi dönüş öğretisi şimdiye kadar yaratılmış bütün insani şeylerden daha yüksekte yer almaktadır, öyle ki bu öğretinin insan varoluşu üzerinde dönüştürücü ve kalıcı bir etkisi bulunmaktadır. *Şen Bilim*’de “*En Büyük Ağırılık*” başlığı ile bir düşünce deneyi olarak ileri sürülen *ebedi dönüş* öğretisi (1999: FW, 341.bölüm), *Zerdüşt* ile birlikte Nietzsche’nin düşünce dünyasında merkezi bir konum işgal etmeye başlar ve yaratılan sanatsal bir mit olarak, varoluşun mutlak bir olumlamasını mümkün kılacak etkiyi yaratır. Nietzsche’nin ebedi dönüş öğretisini felsefesinin merkezi kavramlardan birisi haline getirmesi, bize varoluşçuluk ile Nietzsche arasında ortaya konulabilecek nihai bir fark daha sağlamaktadır. Varoluşçuluğun resmettiği insan, modern dünyada kendisini teslim edebileceği ya da ona yol gösterebilecek hiçbir referans noktasına sahip değildir. Tabir-i caizse tutunacak bir dalı olmadığı için o tümüyle nihilizmin ezici gücü altında tek başına endişe ve kaygı içerisinde yolunu bulmaya çalışır. Burada insan; özgürlük ve ölüm dışında hiçbir şeyin mutlak ve zorunlu olmadığı bir dünyanın *anlamsız* yapısına fırlatılmış haldedir. Zaten tam da bu yüzden Camus, intiharın en temel felsefi problem olduğu görüşündedir. Varoluşçu bu bakımdan daimi bir *anlamsızlık*



hissi ile savaş halindedir. Oysa yukarıda dile getirdiğimiz gibi Nietzsche, tam da bu ruhsal durumun dönüşmesi gerektiğini düşünür. Üst insanı bu uğurda ileri süren Nietzsche şimdi de üst insanın kendisini ne şekilde anlamsal bir düzeye bağladığını “ebedi dönüş” öğretisi ile somut hale getirmeyi amaçlar.

Nietzsche'nin önerisi burada, bizi varoluşa ve yaşamın kendisine adeta raptedecek ve her türden nihilistik yapıyı alaşağı edecek sanatsal bir yaratıma gitmektedir. Ebedi dönüş öğretisi tam da böylesi bir yaratım olarak işlev görür. Burada ebedi dönüş Nietzsche için nihilizmi aşacak olan haletiruhiyeyi tedarik eden bir imgeye karşılık gelir. Bu imgenin dönüştürücü gücüne inanan Nietzsche, tam da bu gücün etkisine girmemizi önerir. Ancak ona göre bu girişin rasyonel, epistemolojik ya da ontolojik bir takım gerekçeleri bulunmaz. Bu sebeple Nietzsche ebedi dönüş öğretisinin *varlığı* lehine herhangi bir rasyonel argüman ileri sürmez. Çünkü ona göre yaşamın anlamı veya değeri zaten akledilemez. Oysa tam da bunu yapmaya çalışan ve açık bir rasyonel temele sahip olan batı felsefe geleneği, sonuç olarak yaşamın anlamına yönelik “sağlıklı” bir olumlama sunamamış ve insanı bir nihilizme terk etmiştir. Bu yüzden Nietzsche, başka bir problemin maskeleyen aracı olarak gördüğü rasyonelitenin yerine, sanatçının *Dionysosvari* ilhamını, anlık esrimesini veya kendinden geçişini önerir. Ebedi dönüşün gerçekten var olup olmadığı meselesinin ötesine geçmemiz gerektiğini düşünen Nietzsche için önemli olan bu imgeye kendimizi içgüdüsel bir şekilde bırakıp onun tarafından etkilenmeye izin vermektir. Eğer amaç, yaşamın kendisine yönelik mutlak ve eksiksiz bir olumlama sunmaksa sanatçının eseri açıkça bilim adamının argümanından çok daha etkili olmak durumundadır. Nietzsche için burada esas önemli olan mesele bu etkiye kendini bırakacak kadar güçlü bir istemeye sahip olmaktır. Bunu gerçekleştirip ebedi dönüş imgesinin etkisine giren kişi için ebediyen tekrar edecek olan yaşamın her bir anı adeta kutsal bir geçiş noktasına dönüşür. Artık her sevinç gibi, her üzüntü, acı, pişmanlık da sonsuzca tekrardan yaşanacaktır. O halde yaşadığımız ömrün sonsuzca tekrarı imgesi, bizi tek ve temel bir soruyla karşı karşıya bırakır: Hangi yaşamın sonsuzca tekrar etmesi istenebilir? Elbette sadece, hiçbir anında pişmanlık duyulmayan, her anı eksiksiz bir şekilde olumlanıp benimsenen bir yaşamın ebediyen tekrarı istenir. İşte ebedi dönüş imgesinin



içimizde uyandırmayı hedeflediği *istek* tam da budur. Nietzsche'nin hedefi, insanda bu yaşamı ve varoluşu eksiksiz bir şekilde kucaklama isteği uyandırmak olduğu için ebedi dönüşe ilişkin bakışımız bu gerçeği göz önünde bulundurmaktadır. Sormamız gereken; ebedi bir dönüşün var olup olmadığı değil fakat onun kabul edilmesiyle yaşama ilişkin güçlü bir istemenin ortaya çıkıp çıkmadığıdır. Antik dönemlerde mitlerin ve efsanelerin gördüğü işleve benzer bir işlevle Nietzsche tarafından donatılan ebedi dönüş, insanın bir anlamda “pusulası” haline gelir. Her şeyin ebediyen tekrar edeceği hissiyatını benimseyen birisi, yaşam-ötesi metafiziksel bir hakikati değil fakat doğrudan yaşamın kendisini kutsayacaktır. Bu ise yaşamın özünde anlamsız olduğu gerçeğini benimsemek durumunda kalan ve bu anlamsızlıkla mücadele etmenin yollarını arayan varoluşçunun tam aksine, “kutsal” bir anlamın bulunduğu yaşamsal bir bağlantıya karşılık gelir. Burada Nietzsche her ne kadar bu anlamın varlığı için rasyonel bir gerekçelendirme sunmasa da nihayetinde varoluşun anlamına ilişkin adeta *sanatsal* bir haklılandırma sunar. Çünkü ona göre sadece sanat, tüm dehşet ve trajedisine rağmen varoluşu haklı çıkarabilir (1999: *FW*, 107. bölüm). Dünyayla ya da yaşamla girdiğimiz ilişki de bu bağlamda bilimsel-rasyonel değil fakat sanatsal-yaratıcı bir temele sahip olmalıdır. Son olarak bu noktada vurgulanması gereken husus Nietzsche'nin bir şekilde bize anlamsal olarak bağlanabileceğimiz bir referans noktası verdiği, buna karşılık varoluşçuluğun nihai değeri olan insanın mutlak özgür oluşunun ise böylesi bir dışsal referanstan yoksun bir şekilde insanı kendi özgürlüğüne terk ettiği gerçeğidir. Nietzsche açısından bu terk edilmiş bir çözüm olmaktan çok “Tanrının ölümünü” kabul ederek yaşamaya karşılık gelir. Bu ise Nietzsche'nin hedeflerinden biri olan nihilizmin aşılmasını sağlamadığı gibi, daha en başından bu imkânın önüne geçer.

Sonuç

Tüm bu değerlendirmeler ışığında denilebilir ki, varoluşçuluk akımı ile Nietzsche arasındaki temel fark daha en başta bu iki düşünüş biçiminin varmayı amaçladığı hedef söz konusu olduğunda kendisini gösterir. Bu hedefin özce farklılık göstermesi neticesinde, geriye kalan tüm felsefi öğeler, argümanlar doğal olarak bu farklılığın bir uzantısı olarak okunabilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi nihilizm düşüncesi, Nietzsche ile varoluşçuluk arasında temel bir farkı gündeme getirir. Varoluşçuluk



için nihilizm adeta felsefi bir *sebe*p olarak işlev görürken, Nietzsche için nihilizm daha derinlerden yatan başka bir problemin *sonucudur*. Nietzsche'ye göre nihilizm, sürü insanının bir problemidir ve ancak sürü insanı üst insana dönüştüğünde bu problem ortadan kalkabilir. Bu sebeple varoluşçuluk, bizatihi nihilizmin kendisinden beslendiği için ondan kurtulmanın imkânsız olduğu görüşünü ileri sürerken, Nietzsche'de temel hedefin "Tanrı öldü" ifadesiyle somutlaşan nihilizmi aşmak ve yaşamın anlamına ilişkin *içkin* ve *sağlıklı* bir olumlama/haklılandırma sunmak olduğu söylenebilir.

Varoluşçuluk nihilizmi, yani yaşamın veya dünyanın anlamsız oluşunu daha en başta aşılabilir bir olgusal olarak göreyerek insanın mutlak özgür oluşunu kullanmak suretiyle nihilizm ile başa çıkma stratejileri geliştirmeyi hedefler. Ancak nihilizm, aşılabilir bir duvar olarak varoluşçuyu sürekli olarak tehdit etmeye devam eder. Varoluşçu tip adeta ontolojik olarak bu nihilizme raptedilmiştir. Bu daimi tehdit yüzünden varoluşçuluk birey söz konusu olduğunda özgürlük, sorumluluk, endişe, bulantı gibi kavramları ön plana çıkarır. Oysa Nietzsche için yukarıda da söylediğimiz gibi bu kavramlar nihilizmin doğal ürünleri olarak insanı, daha da içinden çıkılmaz olan problemleri bir konuma sürükler. Nietzsche bu sebeple, sayılan bu kavramların tek birini bile içermeyen *üst insanı* ve ancak bir üst insan yaratısı olarak değerlendirilebilecek olan *ebedi dönmüş* imgesini nihilizm problemi için bir çözüm olarak ileri sürer.

Diğer taraftan Nietzsche "özgür irade" gibi varoluşçuluğun olmazsa olmaz kabullerinden birisini de ağır bir biçimde eleştirerek, bu kabulün kendisini bir yozlaşma belirtisi olarak görür. Özgür irade ona göre sürü insanı tarafından yaratılmış ve sadece nihilizmi gizlemeye yarayan bir illüzyondur. Nietzsche burada özgür isteme kavrayışını "güç istemi" düşüncesi ile aşmaya çalışır. Üst insan bu bakımdan, isteminde kendini olumlayacak gücü barındıran kişi olarak betimlenir. Bu bağlamda özgür bir iradenin varlığını reddeden Nietzsche'nin bir varoluşçu olarak değerlendirilmesi oldukça zor görünmektedir. Nihayetinde Nietzsche'nin felsefeden beklediği ve amaçladığı şey ile varoluşçuluk akımının çıkış noktası ve genel tutumu arasında bir ortaklık bulmak oldukça zordur. Bir takım benzerliklerin var olması kaçınılmaz olsa da bütüne bakıldığında Nietzsche'nin klasik anlamda bir varoluşçu olamayacağı bizce oldukça aşikârdır.



Tüm bu sebepleri göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, Nietzsche'ye ilişkin varoluşçu bir okuma onun esas felsefi projesini görmezden gelmek zorunda olduğu için verimli ve faydalı olmaktan çok, filozofa ilişkin düşünsel alımlamayı karartacaktır. Esas olan filozofa ilişkin daha sahici ve derinlikli bir anlama ortaya koymaksa, varoluşçu genellemesinin böylesi bir anlamının önünde engel teşkil edeceği kanaatini taşımaktayız.

Kaynaklar

- Blackham, H. J. (2002). *Six Existentialist Thinkers*. London: Routledge.
- Camus, A. (1988). *Sisyphos Söyleni*. (Çev. T. Yücel). İstanbul: Adam Yayınları.
- Kaufmann, W. (1956). *Existentialism: From Dostoyevsky to Sartre*. New York: Meridian Books.
- Nietzsche, F. (1999). *Kritische Studienausgabe*. (Hrsg. G. Colli & M. Montinari). München: Deutscher Taschenbuch Verlag de Gruyter GmbH & Co.
- (FW) *Die fröhliche Wissenschaft* (Şen Bilim)
- (GD) *Götzen-Dämmerung* (Putların Alacakaranlığı)
- (GM) *Zur Genealogie der Moral* (Ahlakın Soykütüğü)
- (JGB) *Jenseits von Gut und Böse* (İyinin ve Kötünün Ötesinde)
- (N) *Nachlass* (Basılmamış El yazmaları)
- (WL) *Über Wahrheit und Lüge im Aussermoralischen Sinne* (Ahlaki Olmayan Anlamda Hakikat ve Yalan Üzerine).
- (Z) *Also sprach Zarathustra* (Böyle Söyledi Zerdüş)
- Plato (1997). *Phaedo*. *Plato: Complete Works*. (Ed. J. M. Cooper, trans. G. M. A. Grube). Indianapolis: Hackett Publishing Co.
- Sartre, J.-P. (2005). *Varoluşçuluk*. (Çev. A. Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J.-P. (2010). *Varlık ve Hiçlik*. (Çev. T. Ilgaz & G. Çankaya Eksen). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Solomon, R. C. (2003). *Living with Nietzsche*. Oxford: Oxford University Press.



Öz: Varoluşçuluk terimi genellikle özden ziyade varoluşun ve evrensel olan karşısında da bireysel olanın ön plana çıkarıldığı bir düşünce akımı olarak değerlendirilir. Bu bağlamda birçok felsefe tarihçisi, somut insana ve bireye yaptığı vurgu sebebiyle Friedrich Nietzsche'yi varoluşçuluk akımının önemli köşe taşlarından birisi olarak yorumlar. Diğer taraftan Nietzsche'nin felsefe külliyatı, varoluşçuluk düşüncesi ile bağdaşmayan çok sayıda kavrama sahiptir. Bu çalışma Nietzsche'nin felsefi projesinin ne ölçüde varoluşçuluk akımı ile uyduğunu nihilizm, üst insan, güç istemi ve ebedi dönüş gibi kavramlardan hareketle tartışmaya açmakta ve en nihayetinde Nietzsche'nin bir varoluşçu olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna ulaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Varoluşçuluk, Nietzsche, nihilizm, üst insan, güç istemi, ebedi dönüş.

